

Związek główny w zdaniu: podmiot i orzeczenie

Materiał składa się z sekcji: "Związek główny", "Grupa orzeczenia i grupa podmiotu", "Orzeczenie", "Podmiot", "Zdanie bezpodmiotowe", "Zadaniowo".

Materiał zawiera 9 ilustracji (fotografie, obrazy, rysunki, infografiki), 11 ćwiczeń, w tym 7 interaktywnych.

Związek główny w zdaniu: podmiot i orzeczenie

Związek główny

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Wypowiedzenia w polszczyźnie mają różnorodną budowę. Choć różnią się długością, to zdanie można stworzyć już za pomocą dwóch części: podmiotu i orzeczenia, np. *Ja piszę. Ty czytasz. On czyta.* Można również ukryć podmiot i zostawić tylko orzeczenie: *Przeczytamy.* W trakcie tej lekcji dowiesz się, jak w zdaniu odnaleźć podmiot i orzeczenie, a także przypomnisz sobie, jakie części mowy pełnią te funkcje.

Już wiesz

1) Z dłuższego akapitu wybranego tekstu wypisz dziesięć czasowników.

2) Do wybranych czasowników dopisz nazwy osób (przedmiotów, postaci, abstrakcyjnych pojęć), których dotyczy czynność, zdarzenie, stan wyrażone tymi czasownikami.

3) Znajdź w wybranym akapicie takie zdania, w których pojawia się czasownik, a nie ma informacji o wykonawcy czynności. Zapisz je.

Związek główny w zdaniu

Wiesz już, że zdania to takie wypowiedzenia, w których pojawia się czasownik w formie osobowej. Czasownik, ze względu na swoje właściwości znaczeniowe i gramatyczne, otwiera wokół siebie miejsca dla innych wyrazów, np.:

Czytać → *ktoś* – *czyta* – *komuś* – *coś*,

Brakować → *komuś* – *brakuje* – *czegoś*,

Grzmieć → *grzmi* – *coś* – *gdzieś*.

W zdaniach komunikujemy o jakichś czynnościach, orzekamy, że coś się dzieje lub ktoś albo coś jest w jakimś stanie. Tak naprawdę, gdy układamy zdania, rozwijamy treści, wypełniając miejsca wokół czasownika. Czasownik w **składni**, czyli nauce o budowie wypowiedzeń, nazwany jest **orzeczeniem**. Z orzeczeniem najczęściej łączy się **podmiot** – kolejna ważna część zdania. Z nich powstaje podstawowa grupa składniowa, zwana **związkiem głównym**.

Przykłady związków głównych to np. Ewa rysuje. Deszcz pada. Ptaki odlatują.

Związek główny

podmiot

orzeczenie

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Grupa podmiotu i grupa orzeczenia

Wokół orzeczenia i podmiotu gromadzą się w rozmaitych układach nadrzędno-podrzędnych różne wyrazy (pełniące funkcję **dopełnienia**, **okolicznika** lub **przydawki**). Części zdania, które rozwijają orzeczenie (są jego rozbudowanymi określeniami), nazywamy **grupą orzeczenia**. Podobnie też części zdania, które rozwijają podmiot (są jego rozbudowanymi określeniami), nazywamy **grupą podmiotu**.

Wypowiedzenie: *Nasza sąsiadka z czwartego piętra jutro pożyczy nam ciekawe książki.* zawiera orzeczenie *pożyczy*. Jest ono wyrażone przez czasownik w formie osobowej. Znaczenie tego czasownika można zapisać jako powiązanie kilku słów:

Pożyczać → *ktoś* – *pożyczy* – *coś* – *komuś*.

Czasownik otwiera miejsca dla trzech wyrazów. Jednym z nich jest nazwa osoby, która *pożyczy* (ktoś, czyli sąsiadka). To najważniejsze słowo po orzeczeniu stało się w zdaniu podmiotem. W ten sposób powstały dwie grupy składniowe: grupa podmiotu i grupa orzeczenia.

Zdanie

Nasza **sąsiadka** z czwartego piętra + jutro **pożyczy** nam ciekawe książki.

Grupa podmiotu

Grupa orzeczenia

Nasza **sąsiadka** z czwartego piętra

jutro **pożyczy** nam ciekawe książki.

Grupy składniowe

Źródło: a. nn.

Ćwiczenie 1

Znajdź w podanych zdaniach orzeczenie i podmiot. Wydziel grupę podmiotu i grupę orzeczenia. Możesz zaznaczyć je dwoma różnymi kolorami lub wypisać.

- Trzy książki oprawione w brązową skórę leżały na ostatniej półce szklanej biblioteczki.
- Znany w całym kraju naukowiec po raz kolejny wygłosił kontrowersyjny referat o nowych zagrożeniach finansowych.
- Nagle przez okno wleciał do pokoju straszny i głośno buczący chrabąszcz.

Orzeczenie

Orzeczenie – to najważniejsza część zdania. Zwykle wyrażone jest przez czasownik w formie osobowej. Dzięki orzeczeniu dowiadujemy się o czynnościach, zdarzeniach i stanach, które ktoś wykonuje lub im podlega. Wyróżniamy trzy typy orzeczeń:

ORZECZENIE

czasownikowe

osobowe i nieosobowe formy
czasownika

imienne

składa się z dwóch części:
łącznika oraz orzecznika

złożone

składa się z czasownika
modalnego i czasownika w
bezokoliczniku

Rodzaje orzeczeń

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Orzeczenie imienne

Łącznik

Orzecznik

czasownik posiłkowy
„być”, „zostać”, „stać się/stawać się”
w formie osobowej

słówko posiłkowe „to/oto”

reczownik w narzędniku
przymiotnik
liczebnik
imiesłów przymiotnikowy
przysłówek
zaimek

Orzeczenie imienne

Źródło: a. nn.

Rodzaje orzeczeń

1. Czasownikowe – występuje zazwyczaj w postaci jednego wyrazu, choć może zawierać rozbudowane formy gramatyczne czasownika, także nieosobowe:

Janek **wrócił** ze szkoły.

Janek **będzie szedł** do szkoły.

Wczoraj **rozdano** nagrody.

2. Imienne – składa się z dwóch części: łącznika oraz orzecznika. Łącznikiem może być osobowa forma czasownika 'być' ('zostać / zostawać', 'stać się / stawać się') lub słówko posiłkowe 'to'. Orzecznik zwykle wyrażany jest przez przymiotnik (lub imiesłów przymiotnikowy), zaimek, liczebnik, przysłówek, a także rzeczownik (ten po łączniku czasownikowym ma zawsze formę narzędnika):

Janek **będzie lekarzem**.

łącznik + orzecznik

Janek **zostanie** wkrótce **nauczycielem**.

Janek **jest** **ucziwy**.

Janek **to mistrz** gier informatycznych.

3. Złożone – składa się co najmniej z dwóch form czasownika; pierwszą jest **czasownik modalny**: *można, trzeba, warto, należy, powinno się, winno się*; drugą – dowolny czasownik w formie bezokolicznikowej:

Jutro **mogę podpisać** tę umowę.

Janek **powinien wrócić** ze szkoły o siódmej.

podmiot	orzeczenie	rodzaj orzeczenia
Janek	wrócił.	orzeczenie czasownikowe
Janek	będzie lekarzem.	orzeczenie imienne
Janek	powinien wrócić.	orzeczenie złożone

Rodzaje orzeczeń

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Ćwiczenie 2

Zaznacz przy każdym zdaniu, jaki typ orzeczenia w nim występuje.

Zdanie	Orzeczenie czasownikowe	Orzeczenie imienne	Orzeczenie złożone
Od rana czytam zaległe lektury.	☐	☐	☐
Moja mama na pewno wkrótce zostanie szefową całego działu księgowości.	☐	☐	☐
Nie będziesz chyba ze mną się kłócić o drobiazgi?	☐	☐	☐
Powinienem chyba do soboty przeczytać tę lekturę.	☐	☐	☐
Nasz tata to prawdziwy bohater roku.	☐	☐	☐
Wracam jutro po południu.	☐	☐	☐
Przez lata byliśmy miłośnikami przyrody górskiej.	☐	☐	☐
Moja siostra nareszcie posprzątała ten pokój.	☐	☐	☐
Naprawdę trudno się z tobą dyskutuje.	☐	☐	☐
Przydzielono każdemu aktorowi nowe role filmowe.	☐	☐	☐
Janek to naprawdę rzetelny badacz tajemnic przyrody.	☐	☐	☐

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 3

W podanych wypowiedzeniach pojawiają się wyłącznie orzeczenia imienne. Wypisz w odpowiednich miejscach łączniki i orzeczniki wchodzące w skład tych orzeczeń.

Zdanie	Łącznik	Orzecznik
Od wielu lat jesteśmy sympatykami podróży tanimi liniami lotniczymi.		
Stolicą naszego regionu jest Wrocław.		
Zwycięzcą konkursu filmowego zostanie pewnie nowe dzieło amerykańskiego reżysera.		
Czy będziecie naszymi pomocnikami w przygotowaniach do jarmarku świątecznego?		
Ola chyba jest siódma na liście.		
Ta ładowarka jest moja.		
Czesław Miłosz – to laureat Nagrody Nobla.		
Moja siostra była zdenerwowana przed wizytą u dentysty.		
Wichura z minuty na minutę stawała się niebezpieczna.		
Jest dość wcześnie na spacer.		
Garaż jest dość zagracony.		
Czesław Miłosz został laureatem Nagrody Nobla.		

Ćwiczenie 4

Znajdź w każdym zdaniu orzeczenie imienne i rozpoznaj, jaką częścią mowy został wyrażony orzecznik. Uzupełnij tabelkę.

Zdanie	Orzeczenie imienne	Część mowy, która wyraża orzecznik
Jutro na pewno zostaniesz zwycięzcą.		
Nasza mama to dzielna bohaterka.		
Jest już bardzo, bardzo późno.		
Przed egzaminem byliśmy nawet weseli.		
Mój nowy komputer jest najlepszy na rynku informatycznym.		
Ania była trzecia w konkursie recytatorskim.		
Ból z miesiąca na miesiąc stawał się dokuczliwy.		

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Podmiot

Podmiot wraz z orzeczeniem tworzy związek główny. Najczęściej wyraża informację o osobie, obiekcie wykonującym czynność, wyrażoną przez orzeczenie. Podmiot zwykle pojawia się w zdaniach jako rzeczownik w mianowniku (np. Kasia, kwiaty) i łączy się z czasownikiem w formie osobowej (np. czyta, kwitną). Czasami jego funkcję pełni zaimek rzeczowny (np. **Ktoś** czyta gazetę. **Nikt** do nas nie przyjdzie. **Oni** się kłócą.) lub przymiotnik (np. **Chorzy** już od dawna stoją w kolejce do lekarza.).

Wyróżniamy kilka rodzajów podmiotu:

1. Gramatyczny – występuje w mianowniku, to najczęściej występująca konstrukcja w grupie podmiotu, np. **Kasia** czyta, **kwiaty** kwitną.

2. Logiczny – występuje zawsze w dopełniaczu i łączy się z czasownikami oznaczającymi brak, ubywanie, przybywanie czegoś:

Od rana nie ma **wody**.

Przybyło nam na koncie **pieniędzy**.

Brakuje nam **pieniędzy**.

W jeziorze ubywa **wody**.

3. Szeregowy – to kilka wyrazów powiązanych ze sobą w układzie współrzędnym, które mogą być połączone spójnikiem lub tworzą szereg bez spójnika. Wskazują wykonawcę czynności:

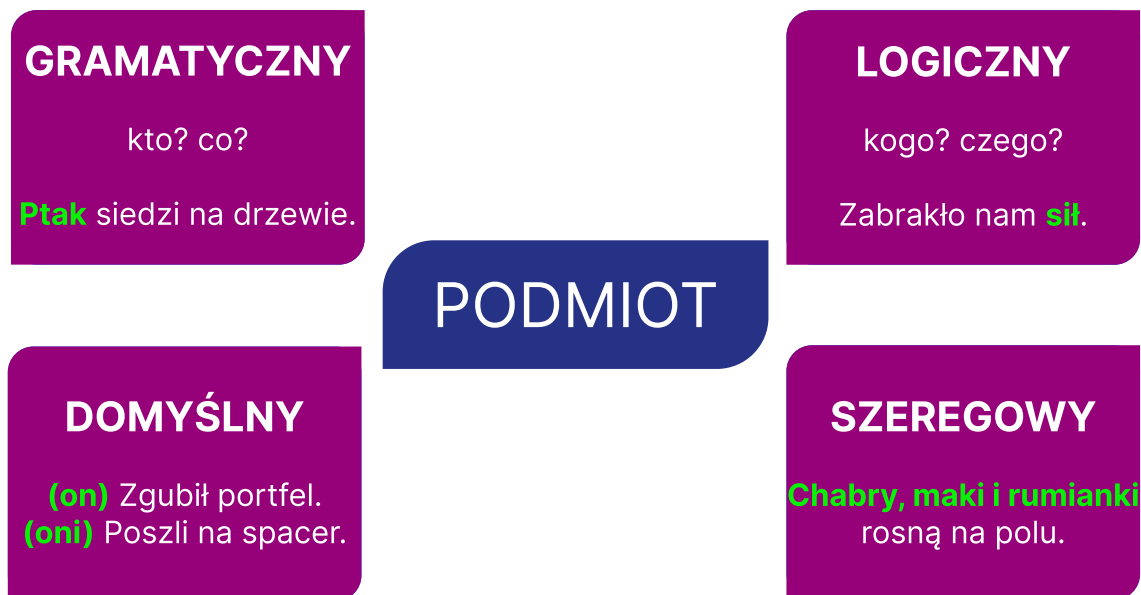
Paweł i Gaweł w jednym stali domu.

Komputer, drukarka i skaner stoją na moim biurku.

4. Domyślny – nie pojawia się bezpośrednio jako osobny wyraz, ale można go rozpoznać po końcówce fleksyjnej czasownika. Warto zauważyć, że w formach 1., 2. i 3. osoby obu liczb możliwe jest rozpoznanie odpowiedniego zaimka osobowego (ja, my, ty, wy, on, ona, ono, oni, one), który zapowiada podmiot domyślny:

Jutro do ciebie przyjadę. = **[Ja]** jutro do ciebie przyjadę.

Może jutro przyjdiesz. = **[Ty]** może jutro przyjdiesz.

Rodzaje podmiotu

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Niekiedy w funkcji podmiotu występuje także **bezokolicznik**:

Czytać jest przyjemnie.

Pracować od rana do wieczora nie jest miło.

Dla zainteresowanych

Najciekawszą formą podmiotu jest ściśle powiązanie gramatyczne rzeczownika, który pojawia się w dopełniaczu, i liczebnika czy zaimka liczebnego:

Pięciu zawodników grało w naszej drużynie.

Kilka osób dopisało coś do tej listy.

Dużo pieniędzy znajduje się na moim koncie.

Ćwiczenie 5

Rozpoznaj w każdym zdaniu podmiot domyślny, który jest ukryty w formie czasownika pełniącego funkcję orzeczenia. Wypełnij tabelkę według wzoru.

Zdanie	Orzeczenie	Forma czasownika (osoba i liczba)	Podmiot domyślny
WZÓR: Jutro będziemy mogli w końcu trochę pograć na komputerze.	będziemy mogli pograć	pierwsza osoba liczby mnogiej	MY
Czy zgadzasz się ze mną?			
Co byście powiedzieli o tym?			
Cały dzień siedział przed telewizorem.			
Jutro o tej porze zostaniesz bohaterem dnia.			
Czy będziesz to czytała jeszcze dziś?			

ĆWICZENIE: (G2.G.3) Ćwiczenie 4 Q33

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 6

Rozpoznaj w zdaniach typy podmiotów i przyporządkuj je do właściwych grup.

Podmiot gramatyczny

Od wielu już lat w naszym domu panuje pogodny nastrój.

Podmiot szeregowy

Zabrakło ciepłych bułek w naszej piekarni.

Pod koniec lipca w naszej rzece przybywa ryb.

Podmiot logiczny

Psy i ich właściciele biegali rankiem po plaży.

Kolorowa gazeta plotkarska leżała w kuchni na stole.

Na przechadzkę wybrały się babcie, mamy oraz córki.

ĆWICZENIE: (G2.G.3) Ćwiczenie 5

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Zdanie bezpodmiotowe

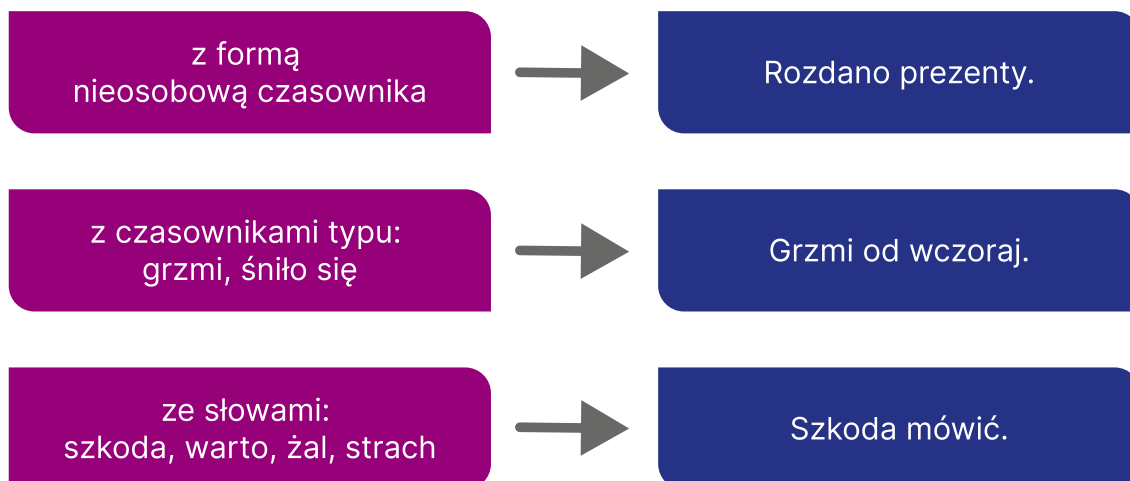
Składnikiem każdego zdania jest orzeczenie. Może ono się pojawiać w formie osobowej lub nieosobowej. W pierwszym wypadku orzeczenie zapowiada zawsze jakiś podmiot, który jest najczęściej wyrażany przez rzeczownik w mianowniku lub zapowiadany przez formę osobową czasownika, w przypadku podmiotu domyślnego. Nie każde jednak zdanie zawiera podmiot, a tym samym grupę podmiotu. Na przykład w typowych formułach urzędowo-prawnych opisuje się jakąś czynność w sposób ogólny, bezosobowy: *Prosi się o przestrzeganie regulaminu*. Czasem wykonawcy jakiejś czynności nie można wskazać, np. *Dokonano kradzieży w naszym domu*.

Zdania, które nie zawierają podmiotu, nazywają się **zdaniami bezpodmiotowymi**. Pojawiają się w nich:

- formy nieosobowe czasownika (O tym **się nie mówi**. **Rozdano** wszystkim prezenty.),

- czasowniki typu: *grzmi, błyska się, śniło się, mdlić* (**Błyska się** od wczoraj. Ale **grzmi**. **Śniło** mu **się** o wakacjach. **Mdli** mnie od wczoraj.),
- słowa typu: *szkoda, warto, żal, strach* w funkcji orzeczenia (**Szkoda** słów. **Warto** pamiętać o tym. **Żal** wracać do szkoły po wakacjach. **Strach** się bać.).

Zdanie bezpodmiotowe

Zdanie bezpodmiotowe

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Ćwiczenie 7

Rozpoznaj, czy zdania zawierają podmiot, czy są bezpodmiotowe i zaznacz to w tabeli.

Przykład	Zdanie, w którym jest podmiot	Zdanie bezpodmiotowe
Tomek z Krzyśkiem od rana są strasznie rozleniwieni.	☐	☐
Płacić za mandaty nie jest miło.	☐	☐
Sklep osiedlowy zamknięto w grudniu.	☐	☐
Tak się przecież mówi.	☐	☐
Jak długo tu czekasz?	☐	☐
Całą noc się błyskało.	☐	☐
Coś tam pod lasem się buduje.	☐	☐
Strach nawet o tym pomyśleć.	☐	☐
Będziemy niebawem musieli się spakować.	☐	☐
Nie należy hałasować w teatrze.	☐	☐
Czy mogłabyś skasować mój bilet?	☐	☐
Od wczoraj przybyło jej wielu znajomych.	☐	☐

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Zadaniowo

Ćwiczenie 8

Rozpoznaj w każdym z podanych zdań podmiot i orzeczenie, a następnie zaznacz ich rodzaje w odpowiednich miejscach.

Zdanie	Orzeczenie czasownikowe	Orzeczenie imienne	Orzeczenie złożone	Podmiot gramatyczny	Podmiot logiczny
Od wielu lat nasi dziadkowie są kolekcjonerami dawnych pocztówek.	☐	☐	☐	☐	☐
Dzisiaj na pewno zabraknie już biletów na ten film.	☐	☐	☐	☐	☐
Babcia i dziadek niebawem będą obchodzili kolejny jubileusz małżeński.	☐	☐	☐	☐	☐
Opowiadała mi tę historię przez kilka tygodni.	☐	☐	☐	☐	☐
Bardzo chętnie obejrzymy twoją kolekcję gier planszowych.	☐	☐	☐	☐	☐
Ciekawa historia przedwczoraj przydarzyła się mojemu tacie.	☐	☐	☐	☐	☐

Zdanie	Orzeczenie czasownikowe	Orzeczenie imienne	Orzeczenie złożone	Podmiot gramatyczny	Podmiot logiczny
Za tydzień z pewnością będziemy podróżować po słonecznym wybrzeżu.	☐	☐	☐	☐	☐
Marta od kilku lat jest naszą najlepszą przyjaciółką.	☐	☐	☐	☐	☐

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 9

Utwórz zdania, w których posłużysz się:

- podmiotem gramatycznym,
- podmiotem logicznym,
- podmiotem szeregowym,
- podmiotem domyślnym.

Ćwiczenie 10

Utwórz trzy zdania bezpodmiotowe, wykorzystując niektóre z następujących wyrazów lub wyrażeń:

- wyrzucono,
- można zapytać,
- warto oszczędzać,
- grzmi,
- strach,
- powinno się,
- pisze się.

Ćwiczenie 11

Utwórz zdania, w których użyjesz:

- orzeczenia czasownikowego,
- orzeczenia imiennego z łącznikiem 'zostać',
- orzeczenia imiennego z łącznikiem 'być',

